

NÉHÁNY KIADATLAN MAGYAR ÉREM

AZ ÁRPÁDOK KORÁBÓL.

II. István (1114 – 1131).

II. István magyar királynak eddigelé három egymástól feltűnően különböző jelleggel bíró pénzeit ismerjük. Ezeket három osztályba rendezve, az elsőbe jönnek azok, melyeken a király egész neve ki van verve; másodikba, melyeken a király nevének csak kezdő betűi; harmadikba melyeken képveret nélkül névrajtő jegyül, egyedül S. T. egybekapcsolt betűk vannak kiverve.

Az eddigelé legtökéletesebb magyar pénztani munkában, — melyet t. i. Rupp Jakab Budán 1841-ben e cím alatt: „Magyarország ekkorig ismeretes pénzei, történeti s pénztudományi kútfők után megmagyarázva“ — kiadott: II. István magyar királynak négy nemű pénzei vannak leírva; ezennel van szerencsém szerény gyűjteményemből az ötödik, ekkorig ismeretlen egyetlen példányú nemet 1. szám alatt bemutatni.

Előlap: Szemesés körben három egymás mellé helyezett, gömböcsökkel végződő szemesés kormány pálca, melyek középső legmagasabbika gömböcséből fölül és alul egy-egy keresztke emelkedik ki, a más kettő végei négy befelé fordult holdkával van bezárva; a kormánypalcát mindkét oldalán két két gömböcs közötti maltai, vagyis négy háromszögből össze-illesztett kereszt díszlik. A középső és bal kormánypálca közt egy kis pont látszik. (Minden fölirat és betű nélkül). —

Hátlap: Csíkos körben szárai csucsain háromszögekkel végződő nagy álló kereszt, első és második szegleteiben egy egy befelé fordult holdkával, a harmadik és negyedikben egy egy háromszöggel. —

1. szám.

Ezen minden fölirat és betű nélküli kispénzt II. István érmei közé azért soroztam, mert minden ilyenemű pénzekkel összehasonlítván, azt tapasztaltam, hogy e pénz II. István Ruppnál III. nem B. 6. szám alatt leirt s IV. tábla 75 szám alatt lerajzolt pénzéhez leginkább hasonlít. Megvan t. i. e pénz előlapján, mint a Ruppból idézetten a szemesés körbeni három szemesés kormánypálca, meg a középsőn felül felső kereszt, s a más kettőn felül holdacsók. De hasonlítsuk csak össze e kis pénzt a többi e korbéli királyok ily nemű kis pénzeivel, vegyük szemügyre különösen alakját, veretét és művezetét, azonnal meggyőződünk, hogy azt egyedül csak II. Istvánénak lehet tartanunk. —

II. Béla (1131 – 1141.)

II. Béla királynak igen változatos kis pénzeit három osztályra oszthatjuk fel, az elsőbe tartoznak azok, melyeken a király neve egészen ki van verve, a hátlapon körirat helyett kereszt és elszórt vonásokkal; másodikba, melyeken a király nevének csak néhány betűi vannak kiverve, hátlapi jobban kevésbé látható: +LADLAV ∞ körirattal; harmadikba a fölirat nélküliek.

Rupp munkájában II. Béla királynak XIV nemű pénzei adatnak elő, jelenleg a XI nem egy csegely (Klippe) volta miatt fölötte ritka példányát van szerencsém 2. szám alatt bemutatni.

Előlap: Dült négyszögű vagy is ferdény alakú lemezre vert szélesen vonalozott körben csucsain háromszögekkel végződő szemcsés kereszt, szegleteiben négy kifelé fordult holdkával, melyek mindegyike egy egy gömböcsöt foglal magában, ezen fölül még a kereszt egyik szegletében egy pont vagyon.

Hátlap: Két csikos kör között fölirat helyett négy egymás ellenébe helyezett háromszög, a belső körben maltai kereszttel.

2. szám.

E leírásból kitűnik, miszerint ezen kis pénz, veretét tekintve, tökéletesen meg egyez Ruppnek XI. nem 3. szám alatti példányával, csak hogy az közönséges kör, vagyis inkább korong alakú pénzecske, az enyém pedig négyszögű, vagyis u. n. csegely. —

A csegely pénzek használata hazánkban a XVI. és XVII-dik században, különösen az erdélyi fejedelmek korában jött szokásba, s a legrégebb csegely, melyet jelenleg az ekkorig kiadott pénztani munkákból ismerünk, II. Lajos királynak 1523. évből vastag kis pénze (Le van rajzolva Rupp: XXIV. tábla 587 szám); mert azon példányt, melyről Rupp munkája 84 lapján (III. Béla VIII. nem 3 faj) azt mondja: „Inkább négyszegletes alakú példány,“ mivel négyszegletesnek határozottan ő sem nevezte, csegelynek nem tartom.

De van a nemzeti muzeum éremgyűjteményében III. Béla VIII. nemű pénzének egy nyolcszögű csegely példánya, mely ekkorig kiadatlan, s így azt az ismertek közé nem számíthatám.

Mint szemtanu állíthatom, hogy folyó évben egy magán gyűjteményben III. Béla király XIV. nemű pénzének ily csegely alakú példányát láttam. Elhatároztam, hogy azt, ha lehet, megszerzem; azonban betegségem által darabig akadályozva, midőn az illetőhöz e célból elmehettem, azt már nem találtam, a gyűjteményből eltűnt. —

Ily nemű pénzek után kutatva, csak legujabban sikerült a 2. sz. a. közlött csegelyhez jutnom, mely jelenleg gyűjteményemben van. Most tehát már II. Béla király korából van csegely pénzünk. —

II. László (1161—1162).

II. László királynak jelenleg két nemű pénze van kiadva, s ez a Vidák-féle, Tolnában 1829-ben talált két kis pénzecske. Az első nemű előlapján a király koronás feje LADI ∞ LA ∞ REX körirattal, hátlapján csikos kör és négy végeivel egymást érő befelé fordult holdkában egyszerű kereszt, szegleteiben háromszögekkel. A második előlapján kettős kereszt*) holdkák, gömböcsök és három szögekkel ékesítve, hátlapján csikos körben egyenszárú kereszt, szegletében egy egy gömböcsel diszlik.

E két kispénz Ruppnál mint egyetlen példány (unicum) van leírva, s azon időben, midőn ő munkáját írta, a legritkább magyar érmek közé soroztatott. Azóta azonban több lelet tétetett, melyben ily II. László kis pénzei találtak; sőt tétetett olyan is, melyben egyedül e kis pénzek s a most leírandó III-ik nem találtak. Meg van a most leírandó érmecske a nemzeti muzeumban is, és pedig II. László érmei közé kitéve; meg van azonkívül néhány más, úgy saját gyűjteményemben is, annál fogva ez, úgy a többi II. László féle pénzek is többé nem az egyetlen neműek, vagy legritkább, de mindazáltal az értékes, keresett érmek közé számítandók.

Utána néztem a legújabb történelmi és régészeti munkákban, de ekkorig kiadva e pénzt sehol sem találtam; annál fogva elhatároztam magamat, néhány ekkorig kiadatlan pénzecskeim között ezen II. László III nemű érmei birtokomban levő, s a nemzeti muzeumétól különböző fajú két példányát 3. és 4. sz. a. bemutatni. —

Előlap: Szemesés körben négy kifelé fordult, végeivel két átelleni helyen teljesen, a más két átellenin majdnem egymást érő holdacska által képezett négyzet, a holdacska végeinél mintegy bezáról egy egy vonal, a négyzet belsejében pedig egyenszárú kereszt, szegleteiben egy egy gömböcsel; végre a holdacska homorában egy egy kereszttel.

Hátlap: Csikos körben egyenszárú kereszt, szegleteiben egy-egy gömböcsel.

3. szám.

Előlap: Jeleit tekintve az előbbivel megegyez, de alakjai sokkal nagyobbak, kifejtettebbek, maga az érme is sokkal nagyobb, a holdkák végei egymást sehol sem érik, s mintegy kétszer oly távolra vannak egymástól mint az előbbin; a külső keresztkének mindegyikének két szára három szögből alakult, s ezen fölül egynek szára mellett két felül egy-egy vonáska látható. —

Hátlap: Az előbbihez hasonló, de a pénz nagyságához aránylag a csikos kör és benne levő egyenszárú kereszt is nagyobb. —

4. szám.

*) Ezen kis pénz azért nevezetes, mert királyaink érmei között rajta fordul elő először a kettős kereszt. —

Ezen kis pénz hátlapja tökéletesen megegyez II. László király II. nemű érmé-
nek hátlapjával, de nagyságára, ércének minőségére, sulya és művezetére nézve is II.
László pénzeihez hasonlít; miért is még csak azt említve, hogy a nemzeti muzeum e nemű
kis pénzét Érdy ur a n. muz. tudós régiségtári őre is e királynak tulajdonítja, e pénzecs-
kéket határozottan II. Lászlóéinak tartom.

III. Béla (1173—1196).

III Béla király igen változatos kis pénzei három osztályra oszthatók, elsőbe
jönnek azok, melyeken a király egész neve ki van verve; másodikba, melyeken a király
nevének csak néhány elszórt, vagy csak egyedül kezdő betűje látható; harmadikba a
fölrirat nélküliek. A főkülönbség azomban, mely III. Béla pénzein szemlélhető az, hogy
némelyek mindkét lapra, mások ellenben csak egy lapra vertek. Ez utóbbiak
igen vékonyak, hátlapjukon az előlap verete látható, s lemez pénzeknek — (Bra-
cteata) neveztetnek.

Ruppnál e királynak XIV. nemű pénzei vannak leírva; jelenleg van szerencsém
a XII nem egy érdekes példányát 5. szám, s a XIV. nem egy ritka, — talán új nemet is
képezhető — példányát 6. szám alatt bemutatni.

Előlap: Rupp XII. nem. 1. számával egyező, de a verő önkényéből két-
szer verve, s ennél fogva a szemcsés körben koronás fővel, hosszú köntösben
szemközt ülő királynak jobb karja és az abban levő lilomos kormánypálca
nem látszik, de helyette a pénz jobb felén a király koronás feje, melle és a bal-
karjában levő kereszt aranyalma még egyszer látható; az R. (Rex) betű egy-
szer, a B. (Béla) pedig kétszer van kiverve.

Hátlap: Mint más lemez-pénzek az előlap verete látható.

5. szám.

A pénzverő kénye szerint kétszer vert, s annak következtében eltorzított ily
nemű pénzekről értekezik Froelich Erasmus ily című munkájában: „Quatuor tenta-
mina in re numaria vetere.“ Bécs 1750. 4. — Dissertatio IV. De numis monetariorum
veterum culpa vitiosis. —

III. Béla XIV. nem B.

Előlap: Szemcsés karimában merő szemcsészetből alkotott, hajadon fővel
szemközt mellig ábrázolt emberi alak (talán a király?) bal kezében kereszt,
felemelt jobbával.

Hátlap: Az előlap átvert képverete látható.

6. szám.

Ezen leirásból kitűnik, hogy e pénzecske Rupp XIV. nem alatt leirt pénzéhez hasonlít, de még ezen az alak jobb keze van felemelve, s baljában van a kereszt, addig Ruppén megfordítva vagyon.

Ily példányt saját gyűjteményemen kívül csak egy magán gyűjteményben láttam, s miután az a nemzeti muzeumban is hiányzik, e pénzecs két a legritkábbak közé sorozom.

Végh Odön.
